

LOS LUNES AL SOL

Proposta didàctica d'Alba Ambròs i
Ramon Breu

SINOPSI

Una ciutat industrial de Galícia. Principis del segle XXI. Després del traumàtic tancament patronal d'una empresa naval, 200 treballadors han estat acomiadats. Aquesta és la història d'un grup d'aquests homes, aturats, desesperats..., que cada dia recorren els carrers de la ciutat intentant trobar vies de sortida a la seva situació. En el bar d'un d'ells fan tertúlia i es barregen records i projectes; comparteixen frustracions i esperances. En el seu calendari cap

dia és feiner. Una història dramàtica, un conte tràgic explicat amb un vocabulari dolç i amb espai per a l'humor i l'esperança. Una història sobre la gent del poble, sempre vulnerable i feble; sobre la vida quotidiana dels qui pateixen l'atur, dels qui viuen la vida en diumenge, dels que passen els dilluns sota el sol.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

País: Espanya, 2002.

Direcció: Fernando León de Aranoa

Guió: Fernando León de Aranoa i Ignacio del Moral

Productors: Elías Querejeta i Jaume Roures. Sogepac. Mediapro

Director de fotografia: Alfredo Mayo

Muntatge: Nacho Ruiz Capillas

Música: Lucio Godoy

Director artístic: Julio Esteban

So: Pierre Lorrain

Durada: 109 minuts

Intèrprets: Javier Bardem (Santa); Luis Tosar (Jose); José Ángel Egido (Lino); Celso Bugallo (Amador); Serge Riaboukine (Serguei); Fernando Tejero (Lázaro); Nieve de Medina (Ana); Aida Folch (Natalia); Enrique Villén (Reina); Joaquín Climent (Rico).

MOVIOLA: Indicacions per al professorat

1. OBJECTIUS

- Reflexionar sobre el món del treball i els drets dels treballadors i treballadores.
- Analitzar la problemàtica de l'atur i les seves conseqüències socials i psicològiques.
- Conèixer i reflexionar sobre les agressions al dret a un treball digne en la societat contemporània.

2. CONTINGUTS

- Conscienciació de la problemàtica de l'atur en la societat postindustrial.
- Drets i deures dels treballadors, les treballadores i els amos.
- Reflexió sobre dades de l'atur al nostre país per valorar-ne les causes i les conseqüències.
- Anàlisi i reflexió de les característiques de la classe obrera i el capitalisme.
- Llenguatge i tècniques audiovisuals: plans, moviments de càmera i banda sonora.

3. CRITERIS D'AVUACIÓ

Pel que fa a l'**avaluació**, el currículum explicita que cal potenciar l'avaluació formativa i alhora l'avaluació en l'acció, que es tradueix

amb l'elaboració i l'aplicació de projectes d'intervenció social en la comunitat. En aquest sentit, suggerim que la producció de missatges audiovisuals sobre les temàtiques treballades a l'aula és una bona eina per a posar en pràctica l'avaluació en l'acció dels adolescents de forma motivadora. Les propostes d'avaluació que us presentem van en aquesta línia.

4. COMPETÈNCIES BÀSIQUES

Les **competències bàsiques** que tenen una relació més directa amb l'**educació en comunicació** són: la competència comunicativa lingüística i audiovisual; la competència artística i cultural; la competència sobre el tractament de la informació i la competència digital, i la competència d'aprendre a aprendre, totes elles presents com a aportacions de l'*Educació per al desenvolupament personal i la ciutadania*. De forma succinta podríem dir que són les competències comunicatives i les metodològiques. Aquesta classificació de les competències es fa palesa en els continguts de cada curs per aquesta matèria quan s'hi refereix mitjançant la designació *del llenguatge de la publicitat i dels mitjans de comunicació* d'una banda, i l'ús responsable de les TIC per l'altra. Amb tot, no oblidem que el codi comú a aquests dos mitjans és l'audiovisual, l'únic que canvia és el suport, per tant, dominar bé el codi és el primer pas per poder-ne iniciar una reflexió crítica.

L'anàlisi dels paràgrafs del currículum referits a l'educació en comunicació ens porten a afirmar que presenten una visió força catastrofista, seguint la línia d'apocalíptics d'Umberto Eco, dels mitjans de comunicació i les TIC a causa de la seva influència en l'adquisició i seguiment de models i presa de decisions. En aquest sentit, la nostra proposta d'introduir el cinema a l'aula aposta per fer un pas més enllà i incloure també la producció de missatges audiovisuals per tal de desmitificar-ne els mitjans i afavorir-ne la seva comprensió. Treballar positivament el codi audiovisual dels mitjans és fonamental per a formar una ciutadania lliure i democràtica. Posar-se darrera la càmera i mirar amb uns altres ulls facilita la comprensió de la producció dels missatges.

5. CLAUS DE TREBALL PER AL PROFESSORAT

Aquesta pel·lícula constitueix un excel·lent material per estudiar diversos aspectes: el món del treball; els drets dels treballadors i treballadores; la problemàtica de l'atur en les societats postindustrials; la pèrdua de les ciutats industrials del seu teixit productiu per culpa de l'anomenada deslocalització... A l'apartat *Pantalla d'activitats* s'apunten algunes de les claus per on poden discórrer les claus de la reflexió i el debat sobre aquestes qüestions.

A l'apartat *Visor de tècniques audiovisuals* es treballen els moviments de càmera (tràveling, pregunta 1; càmera en mà o *steady cam*, pregunta 3); els plans (pregunta 2); la càmera

subjectiva (pregunta 3) i el poder expressiu de la música cinematogràfica (també a la pregunta 3).

Finalment, al *Pantalla de lectures*, aprofundim en la informació sobre el film i presentem una brillant reflexió sobre la classe obrera a càrrec d'uns dels grans historiadors de la industrialització i del capitalisme Hobsbawn..

6. ELEMENTS DE DEBAT

A més de totes les qüestions plantejades en el treball suggerim altres temes col·laterals a *Los lunes al sol*:

- Causes de la deslocalització industrial en les societats occidentals. La mà d'obra barata dels països en vies de desenvolupament.
- La mutació de la classe obrera en els països occidentals.
- ¿Per què, sovint, no reclamem els drets laborals que tenim en les nostres lleis?
- La manca de consciència dels treballadors i els baixos índexs de sindicació.
- El cinema social com a reflex de la realitat: documentals o films de ficció?

PANTALLA D'ACTIVITATS

1.- Elaboreu una sinopsi del film i parleu especialment del personatge principal, Santa: psicologia, anhels, somnis, relacions amb els companys, filosofia personal... a partir d'aquest quadre. Podeu cercar i contrastar informació sobre la pel·lícula a les adreces que us facilitem al focus web.

La personalitat de Santa:

Psicologia	
Anhels i somnis	
Vida privada	
Relacions amb els companys	

Ideologia	
Altres trets	
Aquest personatge em recorda a...	

2.- En un seqüència dels primers moments del film, Santa parla d' Austràlia, de les antípodes, diu que allà tot és el contrari d'aquí. Què simbolitzen les antípodes en l'imaginari de Santa?

3.- Per què han tancat les drassanes on treballaven els protagonistes?

4.- Què n'opineu de la seqüència on estan veient el futbol, però no arriben a veure el gol? Quin significat té?

5.- Quan Santa fa de cangur li llegeix al nen un conte, el conte de la cigala i la formiga. L'home, però, s'enfada molt amb la història. Per què?

6.- Serguei, el rus que diu que havia estat astronauta, explica un acudit: dos vells comunistes de l'antiga Unió Soviètica es troben i un li diu a l'altre: *Tot el que ens van dir del comunisme era mentida*. I l'altre li respon: *Sí, però el pitjor és que tot el que ens van dir del capitalisme és veritat*. Què vol dir?

7.- Per què Jose s'enfada tant al banc, quan ell i Ana van a demanar un crèdit?

8.- Parleu del personatge de Lino, de com vol dissimular la seva edat tenyint-se el cabell, del seu desig d'aprendre informàtica....

9. Per què Santa torna a trencar el fanal? Per què diu, en una escena del final, al bar: *Vau signar l'acomiadament dels vostres fills. Eren els seus llocs de treball, allò que ens jugàvem?*

10.- Per què es suïcida Amador? Quin significat té l'al·lusió als siamesos?

11.- Com és que Ana, finalment, no deixa el seu marit? Té alguna relació amb la mort d'Amador?

12 .- Què vol dir el títol del film?

13. Consulteu en aquesta adreça la declaració dels drets humans universals i llegiu-ne atentament l'article 23. <http://www.xtec.es/~lvallmaj/passeig/dudh.htm> Quina relació té amb la pel·lícula? Què en penseu?

VISOR DE TÈCNiques AUDIOVISUALS

1.- En unes de les primeres imatges del film apareixen uns plans del transbordador de la ría, preses des del costat del vaixell, seguint el seu viatge. De quin moviment de càmera es tracta?

2.- Després de l'escena on Jose i Ana van a demanar un crèdit, assistim a una discussió entre ells dos al mig el carrer. Quin pla es fa servir? Per què s'ha escollit aquest tipus de pla?

3.- Quan Santa acompanya Amador a casa seva, veu l'estat en què es troba el pis. Quin moviment de càmera es fa servir mentre Santa va observant-t'ho tot? Veiem com la càmera enquadra Santa i després enquadra l'objecte que mira, quin nom té aquest recurs cinematogràfic? Finalment, fixeu-vos en la música d'aquesta escena; com és? Què ens evoca, què ens expressa?

4. Elaboreu una llista dels elements a partir dels quals es pot fer un guió cinematogràfic.

PANTALLA DE LECTURES

Comentaris sobre el film

Quan li van preguntar a Fernando León de Aranoa com va sorgir la idea de *Los lunes al sol* va declarar el següent: (cinc anys abans) *havia llegit als diaris que, a França, els aturats estaven organitzant activitats i jornades de lluita per prendre consciència que eren un grup social molt nombrós. A aquestes jornades les van titular "Els dilluns al sol". Vam treballar amb associacions, psicòlegs, sociòlegs, vam parlar amb aturats de llarga durada que ens van anar explicant les seves experiències. Entre la documentació que vaig llegir amb el meu coquiionista, Ignacio del Moral, va aparèixer una guia de com aconseguir feina, un manual ridícul sobre com comportar-se en una entrevista de feina. Això ho vaig reflectir en el personatge de Lino, molt preocupat per amagar la seva edat per poder reinserir-se en el món laboral.*

Los lunes al sol va guanyar la Conxa d'Or del Festival de Sant Sebastià de l'any 2002. Aquest fou el premi d'una llarga sèrie de guardons (cinc premis Goya: millor pel·lícula; millor director; millor actor principal –Javier Bardem–; millor actor de repartiment –Luis Tosar–; millor actor revelació –José Ángel Egido–; premis Ondas, Fotogramas, Sant Jordi, Círculo de Escritores Cinematogràfics, Ariel de Mèxic... També va ser seleccionada per l'Acadèmia Espanyola de Cinematografia per competir per l'Óscar a la millor pel·lícula de parla no anglesa. No ho va aconseguir, però sí que va tenir crítiques apassionades arran de la seva estrena comercial als Estats Units, moltes de les quals destacaren el treball de Javier Bardem, *que interpreta el seu paper amb la fúria d'una fera engabiada, d'un Robert de Niro* (Première). *La pel·lícula, intel·ligentment escrita, està beneïda per una altra gran actuació de Javier Bardem* (Hollywood Reporter). A la tornada de Los Angeles, Javier Bardem va declarar: *Tots desitgem agradar tothom, és part de la nostra vanitat, però el*

propòsit d'aquesta pel·lícula és un altre: reflectir una desigualtat social, l'atur, que està fregant constantment els nostres vestits i no li fem cabal fins que ens els estripa. Estem orgullosos d'haver-ho fet, és una cosa que no es pot dir cada dia.

L'escriptor i periodista Manuel Vázquez Montalbán va escriure sobre *Los lunes al sol* : *El càsting de la pel·lícula ha estat fet en estat de gràcia i et creus tots els sistemes de senyals que envien els intèrprets, es podria dir que han nascut per a la farsa de la postmodernitat viscuda des d'un sector de la globalitzada classe obrera espanyola, a punt de ser desballestada. Els dilluns, si no plou, prenen el sol. Al marge de l'ordre i del desordre, sobreviuen gràcies a les trobades en el bar d'un company que va saber invertir la indemnització de l'empresa, i aquest petit escenari en converteix en l'abocador confessional de la premonició de destruccions encara pitjors. Inclosa la mort.*

A la revista *Cinemanía*, Carlos Marañón va afegir: *“Los lunes al sol” és cinema social que commou, i que arrenca somriures i riallades còmplices remonent la consciència. Fernando León barreja talent en els diàlegs i imaginació en les situacions per explicar-nos una realitat freqüentment ignorada pel cinema espanyol.*

El director de la pel·lícula va explicar a la revista *Fotogramas* que en ocasions havia pensat *que algun d'aquests personatges podia ser un dels adolescents de “Barrio” en la seva etapa adulta. Fins i tot podria ser la història d'alguns dels pares d'aquells nens. El que buscava era parlar d'aquella edat en què sentir-se inútil és terrible. Los lunes al sol és la història d'un present que per manca d'horitzons sembla més aviat passat, el d'un grup d'homes sense feina, danys col·laterals d'una economia globalitzada, que camina pels carrerons del sistema buscant sortides d'emergència. Transitin per la seva pròpia existència amb la sensació d'haver-se colat, polissons en el vaixell fantasma del progrés, naufragats dels seus propis somnis, i dels de les seves dones, i dels seus fills.*

Recopilació de CinEscola.

- 1.- Com si fóssiu uns crítics de cinema, redacteu una crítica de *Los lunes al sol*.
- 2- Hauríeu donat més premis al film? Quins?
- 3.- *Los lunes al sol* pertany al que anomenem cinema social? Citeu algun altre film de cinema social.
- 4.- Per què creieu que l'atur és una realitat no tractada pel cinema?
- 5.- *Barrio* (1998) fou el primer èxit de Fernando León. Si no ho heu fet, visioneu aquesta pel·lícula i opineu sobre si és possible que els protagonistes de *Los lunes al sol* puguin ser els pares dels nens de *Barrio*.

El declivi de la classe obrera

Els protagonistes de *Los lunes al sol* són obrers industrials, integrants d'una classe obrera desorientada, fragmentada, amb poca consciència. Què se n'ha fet de la classe obrera, protagonista de la història dels països occidentals durant els segles XIX i XX? Què se n'ha fet d'aquesta classe social que ha estat testimoni dels canvis socials més profunds de tota la història de la humanitat? Què serà la classe obrera al segle XXI? L'historiador britànic Eric Hobsbawm va intentar respondre preguntes com aquestes en un article publicat als anys noranta i que ara reproduïm parcialment.

De fet, comparats amb altres estrats socials, els treballadors industrials han demostrat tenir una notable estabilitat, com a mínim fins a la dècada dels vuitanta. És cert que els pagesos han deixat d'existir com a classe social, o estan deixant de fer-ho, almenys com a component majoritari de la població, tant a Europa i en tot l'hemisferi occidental com en l'est industrialitzat d'Àsia i en gran part del món islàmic [...]. Però aquest no és el cas de les persones empleades a la indústria o a la construcció. Parlant d'una manera global, el volum d'aquest grup es va mantenir estable des de 1960 fins a 1980 en els països industrialitzats, i va baixar modestament d'un 38% a un 34% a finals dels vuitanta, segons dades del Banc Mundial. De fet, en vuit dels països de l'OCDE, el sector més desenvolupat del món, encara estava creixent entre 1960 i 1980. Per això, amb gairebé tota seguretat, la classe treballadora, encara a finals de la dècada dels vuitanta constituïa un percentatge considerablement més gran de la població ocupada que en els gloriosos dies dels partits socialistes proletaris i socialdemòcrates inspirats en el marxisme. Des de 1980 o, més ben dit, des de finals de les dècades daurades de l'expansió capitalista, a mitjans dels setanta, s'ha produït un notable declivi.

[...] Tant el descens d'indústries de producció intensiva a base de mà d'obra a preu fet (fordisme), com la cada cop més gran dispersió dels centres de producció han dividit les velles concentracions de masses proletàries. L'evolució de les ciutats i dels habitatges ha provocat el mateix efecte. Les noves indústries i les noves zones industrials, senzillament, han deixat d'assemblar-se als antics llocs on el proletariat vivia i treballava. Però, encara que les indústries i els treballadors hagin canviat, no han desaparegut.

De totes formes, estem vivint un canvi subjectiu de les classes treballadores que probablement tingui més importància: el declivi de la seva cohesió i de la consciència de classe.

Tres factors, en particular, han anat fragmentant la classe obrera: la prosperitat, la societat de consum i la xenofòbia. La prosperitat de les economies desenvolupades ha creat allò que s'ha anomenat la societat dels dos terços, en què la pobresa i la inseguretat, flagells en el seu dia dels treballadors, s'han reduït a un terç del poble. Com ja va demostrar la senyora Thatcher, els partits capitalistes han aconseguit en l'actualitat atraure, almenys de moment, els treballadors més pròspers. La societat de consum privatitza les aspiracions del poble i les centra en la casa, en la tecnologia que aïlla a la vegada que satisfà:

televisió, vídeo, telèfon, ordinador. L'experiència col·lectiva, tan important per a l'existència de la classe obrera, ha quedat erosionada, no només en el lloc de treball, sinó també al carrer, en el veïnat, a la plaça i en els mítings públics.

La xenofòbia, potser la principal ideologia de les masses en el fin-de-siècle del segle XX, sota diferents noms (nacionalisme, racisme, fonamentalisme religiós, etc.) afecta la classe obrera més que a qualsevol altre grup social, ja que, més que mai, es tracta d'una col·lecció d'emigrants procedents de diferents regions, països i continents que s'han agrupat: una fràgil unitat de diàspores.

Hobsbawn, E.J. (1991): "El declive de la clase obrera". Citat a Biosca, G. / Clavijo, C. (1993): *Cambio y diversidad en el mundo contemporáneo*. p. 128-129. Barcelona: Editorial Graó. Traducció de CinEscola.

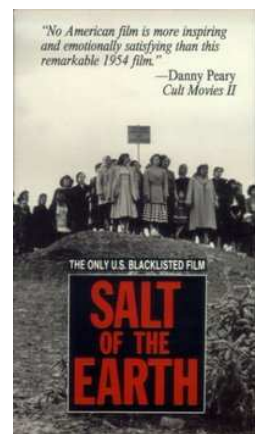
Activitats

- 1.- A partir del que diu el text, definiu amb les vostres paraules què és la classe obrera. Després expliqueu-ne els factors que l'han fragmentada en els darrers temps.
- 2.- Expliqueu el significat de les paraules i expressions subratllades.
- 3.- Per què *els pagesos han deixat d'existir com a classe social*?
- 4.- Analitzeu el significat de la *societat dels dos terços*.
- 5.- Quines conseqüències està produint la manca de consciència de classe entre els treballadors industrials?
- 6.- Qui és la senyora Thatcher? És cert que va aconseguir atraure's els treballadors amb un nivell de vida més alt? Quan?

RACCORD: Per continuar amb el tema...

Salt of the Earth (La sal de la Tierra) de Herbert J. Biberman (1953).

La pel·lícula, que es va realitzar en plena època de MacCarthy, té el seu punt d'inici en una vaga de miners mexicans de Silver City (Nou Mèxic), que es desferma a causa de la greu discriminació que han de patir respecte als treballadors autòctons. Un procés que va permetre que el director i guionista (Michael Wilson) i el productor (Paul Jarrico) poguessin analitzar àmpliament i sobre el terreny el problema plantejat i, també, que poguessin aprofundir en la situació de pobresa i explotació d'uns treballadors immigrants, que, en conèixer el projecte del film, es van oferir per

protagonitzar-lo. Perquè, certament, un dels aspectes més impressionants del film és la presència d'uns homes i d'unes dones (la sal de la Terra) que escenifiquen la seva lluita al carrer i a les presons per la seva dignitat. *Salt of Earth* posseeix un esfereïdor realisme que rebutja simplificacions de fets i personatges, i s'erigeix en una de les poques mostres de cinema polític autèntic i honest.

The Grapes of Wrath (Las uvas de la ira) de John Ford (1940).

Estats Units, anys 30. En plena Gran Depressió, moltes famílies pageses, que han perdut les seves terres i casa seva, marxen cap a l'Oest per aconseguir una forma de subsistència a través de la recol·lecció. Durant el viatge, trobaran un país d'incomprensió i violència, que afectarà especialment la família Joad, que serveix d'arquetipus social. Es tracta d'una de les obres mestres de John Ford. Basada en la novel·la homònima de John Steinbeck, reflecteix la desolació, la desesperança i la pobresa provocada pel crack de 1929. Ford aconsegueix fer identificar els espectadors amb els personatges protagonistes, uns herois anònims, gent senzilla del poble en què la majoria de la ciutadania pot reconèixer part de la seva història.

The Full Monty de Peter Cattaneo (1997).

El tancament de la fàbrica d'acer de Yorkshire deixa sense feina a gairebé tots els homes de la ciutat. Un dels aturats, Gaz, pot perdre el dret a veure el seu fill si no aconsegueix diners ràpidament per pagar la pensió alimentària; i se li acut una solució desesperada: formar un espectacle de strip-tease amb altres companys també despatxats de l'empresa. Diverses històries personals d'obriers aturats es van entrelaçant en aquesta divertida crònica sobre la classe obrera anglesa que troba com a única sortida als seus problemes el music-hall... Es tracta d'un film ple d'ironia i d'una crítica agredolça a l'Anglaterra de la Margaret Thatcher, i per extensió, a la deshumanització del neoliberalisme contemporani.

FOCUS WEB

Sobre *Los lunes al sol*:

<http://www.mediapro.es/cat/elias.htm>

Sobre l'atur:

http://www.xtec.es/~nsarsane/mm/atur/conclusions_atur.htm

<http://www.acpcv.es/>

http://www.gencat.net/treball/doc/doc_80328090_1.pdf

<http://www.fundaciojovent.org/cijca/cijca.htm>

http://www.consumer.es/web/es/economia_domestica/trabajo/2007/03/01/160351.php

Tres, dos, un... acció!

La pel·lícula *The Full Monty* tracta un tema de cinema social molt semblant a *Los lunes al sol*, però en un context diferent, l'Anglaterra de la Margaret Thatcher. Elaboreu un powerpoint, o utilitzeu suport paper, en el qual feu una comparació entre els dos films a partir dels següents nuclis temàtics: context social, personatges principals, situació conflictiva, clímax, resolució del conflicte, recull d'algunes frases més significatives. Recordeu que el treball s'adreça a persones que no hagin vist els dos films i hauríeu de motivar-ne el seu visionat.

Per acabar, redacteu l'argument inventat d'una altra pel·lícula inventada per tractar una situació semblant a la que heu treballat amb els dos films.